

כמה גדולים בעלי אמונה... המאמין בהקב"ה על אחת כמה וכמה! (תענית ח.)

[פרשת בשלח (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה', וַיֹּאמְרוּ בְה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ".
(שמות יד, לא) **יש לשאול:** מה החידוש? הרי כבר במצרים, מיד שבא משה, כתוב **"וַיֹּאמְרוּ הָעָם"**. (שמות ד, לא)

אלא יש אמונה ויש אמונה. ישנן דרגות שונות, עד שהאדם מגיע למדרגה גבוהה.

[להסברים:]

[א] רבנו המלבי"ם מבאר (על דברים י, יב) :

"עד עתה יָרָאוּ מֶה' יראת הגמול והעונש, אבל עתה יראו יראת הרוממות, עם מלת הקשר 'את'.
עד עכשיו היו שהאמינו שעשה משה פלאות בחכמתו. והיו שהאמינו שהוסיף דברים מדעתו על הנאמר
לו מאת ה'. עכשיו האמינו שהוא שליח נאמן של ה' ולא הוסיף ולא גרע".

[ב] הנצי"ב מוסיף כאן 'אמונה' מיוחדת. האמונה בשכר ועונש המסודרים מפורטים ומדורגים לפי
דרגת כל אדם ואדם. בַּיָּסָם היו מאתים מכות (ע"פ הגדה של פסח) "והגיע לכל אחד מרודפי ישראל מיתה
משונה לפי מעשיו, שהרעו לישראל בהיותם בקרבם". רעיון זה מבוסס על מאמר חז"ל שיתרו חזר
לאמונת התורה "כי בדבר אשר זדו עליהם" (שמות יח, יא) - "בקדרה שבשלו, בה נתבשלו" (סוטה יא.). כלומר,
אחרי שראו בני ישראל צורת מיתתם של כל נוגש ונוגש באופן שונה ומפורט, חזרו להאמין בהשגחה
פרטית, בתשומת לב לכל פרט ולעוצמת כל עון.

אבל עדיין אין תירוץ הנ"ל מיישב את קושייתנו.
הרי חז"ל אמרו שבזכות האמונה הזאת זכו בני"י לבקוע את הים (שמו"ר כ"א): "אמר הקב"ה כדאי היא
האמונה שהאמינו בי ישראל שאקרע להם את הים... לא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן,
ואח"כ נעשה להם יבשה". זאת אומרת, האמינו עוד **לפני** הקריעה, אבל דברי הנצי"ב מוסבים על
האמונה אחרי הקריעה, בזמן שראו המתת כל אחד ואחד מהמצרים.

אלא צריכים לאחוז באמרתם של חז"ל שהיו ביים כמה כיתות. "ארבע כיתות.

- אחת אומרת (ביאוש) 'ניפול ליס', ענה להם משה, 'התיצבו וראו את ישועת ה'!"
- ואחת אומרת 'נעשה מלחמה'. ענה משה 'ה' ילחם לכם'.
- ואחת אומרת 'נחזור למצרים' - דחה אותם משה 'לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם'.
- **ואחת אומרת** 'נצווה כנגדם' (פירש 'קרבן העדה': בתפילה והתעוררות) - ענה משה 'ואתם תחרישון' (ירושלמי תענית ב/ה). ובכך הקבוצה האחרונה האמינה עוד לפני הקריעה.

נעין מה נאמר לבני"י לפני קריעת ים סוף? "ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבואו בני"י בתוך הים
ביבשה. ואני הנני מחזק את **לב מצרים** ויבואו אחריהם, ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו"
(יד, טז-יז). והרי רישא דקרא פְּנָה אותם "לב מצרים" (באופן כללי), ואילו בסיפא דקרא פירט לנו ארבע
קבוצות "פרעה, חילו, רכבו, פרשיו". למה?
אלא שהיה עונש שונה לכל קבוצה. לא רק כך, אלא עונש שונה לכל איש ואיש מהמצריים לפי דרגת
אכזריותו המיוחדת נגד ישראל, ולפי דרגת התעקשותו במרדף אחרי בני"י.

רש"י (טו, ה) מציין שחלק מהצוררים טבעו בים כמו אבן (פסוק ה'), חלק כקש (פסוק ז') וחלק כעופרת (פסוק י'). "הרשעים כקש הולכים ומטורפין עולין ויורדין (מיתתם אטית ובעינינו). בינוניים כאבן. והכשרים (של המצרים) כעופרת שנחו מיד". כלומר, העונש של ה' מדוקדק ומכוון ביותר.

"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" (יד, ט) "מתים אין כתיב כאן אלא 'מת', מתים ולא מתים, כענין שנאמר ברחל, "ויהי בצאת נפשה כי מתה ותאמר" (בראשית לה, יח). וכי יש אמירה אחרי מיתה? אלא תוך כדי תהליך מתמשך של מיתתה, היא אמרה (מכילתא). הרי מכאן שבנ"י ראו את נוגשיהם גוססים והולכים, כדי שיכירו מדת הדין שפגעה בהם על שעינו את בני ישראל, בני ה'.

ובמקום אחר: "שכיון שנשתקעו בים, רמזו הקב"ה לים והשליכם ליבשה והיו ישראל רואים אותם מתים ומכירים אותם (את זהות נוגשיהם האכזריים) וכל אחד ואחד מישראל היה נוטל כלבו והולך ונותן רגלו על צוארו של מצרי והיה אומר לכלבו 'אכול מן היד הזו שנשתעבדה בי, אכול מן המעיים הללו שלא חסו עלי' (מדרש תהלים, כב). זאת אומרת, בני ישראל ראו בפרוטרוט ובמדויק איך ה' נפרע מכל צורר (כל איש ואיש מהם) שהציק לישראל, לפי דרגת חומרת פשעו, ומזה הגיעו לשירה עצומה על פלאות השגחת הבורא.

לכאורה, שמחה לאידם של צוררינו נראית מוזרה.

בני דורנו מחנכים לסולחנות ולוויתור מסוים. והרי מה שהיה, כבר היה. ומה יתן ומה יוסיף לנקום במצערים אותנו? בסילוק כוחם ויכולתם הרי די, ואולי נסתפק בכך?

עד כאן דברי מחוסרי תורה, אבל דעת חכמי התורה אינה כן.

- "גדולה נקמה שניתנה בין ב' אותיות" (ברכות לג).
- "כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש, אינו ת"ח" (יומא כג.) וחז"ל מקשים שם והרי אמרו "הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים וכו'" ועונים "דנקיט ליה בליביה... עד דמפייס ליה". ופירש"י "ואם בא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט, שותק". כלומר, ת"ח רואה בנחת-רוח איך ה' נוקם (ע"י שליחים) במצערים אותו, אע"פ שהוא אישית אינו יוזם פעולה. היינו מתקיימת בחינת "מדת אמת" של הקב"ה.
- ובמיוחד בנוגע לנקמה מאומות העולם: "אמרו ישראל לפני המקום, רבון העולמים הכתבת בתורתך 'לא תקום ולא תטור' ואתה נוקם ונוטר שנאמר 'נוקם ה' ובעל חמה?' אי"ל הקב"ה אני כתבתי 'לא תקום ולא תטור' את בני עמך אבל נוקם ונוטר אני לעכו"ם (=לאוה"ט)" (ב"ר נ"ה). "מה הוא, אף אתה".
- כך נהג שמשון, והיה נקמן כנחש (ב"ר צט).
- "ישמח צדיק כי חזה נקם, זה משה כי חזה נקם בנקמת מדין" (תנחומא מטות, ד). "להודיע שבחן של צדיקים, שאין נפטרין מן העולם עד שהם מנקמים נקמת ישראל שהיא נקמת מי שאמר והיה העולם" (ספרי מטות, קנו, והוסבר הדבר בבמד"ר כב).

הנקמנות הלא היא הופעת המשפט בעולם, שהרע שהרשעים הביאו לעולם - יאכלם ויחסלם באופן נחרץ. רש"י הירש חוקר בשרשי המלים "נקם" ו"קום", ומסביר ש"הנקמה מקימה את המשפט שנרמס ברגלי זדים, או היא מקימה את האישיות שהושפלה עד עפר" (על במדבר לא, ב וע"ע דבריו על בראשית ד, טו). וכך תוכן של שירת דוד (תהלים יח; פסוקים מב, מג, מח) וכמו שאמרו לגבי "ברכי נפשי" שפירשו: "רָאָה במפלתם של רשעים ואמר שירה" (ברכות י).

[ג] "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים... וירא ישראל את היד הגדולה... וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות יד, ל-לא).

כבר הקשה בזוהר (ב/ג): והרי עוד קודם לכך כאשר משה הראה להם האותות האמינו "ויראמן העם" (ד, לא) ומה נשתנה עכשיו לציין מעלתם "ויראמינו"? (ועיי"ש מה שתיירץ)

והנה **במהר"ל** מצאנו ("גבורות ה'", פרק מ"ז) "שלוש פעמים נאמר 'ויראמינו'.

בפעם ראשונה כאשר משה בא לגאול (ד, לא),

בפעם ב' ובקריעת ים סוף (פסוקנו),

ובפעם הג' ואצל הר סיני "הנה אנכי בא אליך בעב הענן... וגם בך יאמינו לעולם" (יט, ט).

ואלו הם ג' פינות הדת שאם תיפול א' מהן, תיפול הדת בכללה.

והרחיב בזה שם,

שבפעם ראשונה הנ"ל (ד, לא) הגיעו ישראל לאמונה **בהשגחה** ויאמינו כי פקד ה' את עמו, וזה נגד הטועים לחשוב כי עזב ה' את הארץ, אלא אדרבה (כעת) יודעים ברור כי ה' מציל את העשוקים.

אבל **בפעם ב'** בקריעת ים סוף נודעה להם **אמיתת השי"ת** שהכל הוא ברשותו וביכולתו, והוא יוכל להפוך גם א' מארבעת היסודות, את יסוד המים ליבשה, ואין לך שום דבר בעולם הנמצא מחוץ לשליטתו המוחלטת.

ובפעם הג' (במתן תורה) הבינו שידבר ה' עם האדם ישירות וימסור לו ציוויו. (ועיי"ש שמהר"ל הסביר בכך ג' פתחים שיש לגיהנם).

ובזה מוסבר לנו ההפרש שבין "ויראמינו" של פסוקנו ל"ויראמן העם" בראשית בואו של משה מצרימה.

[ד] החכם הקדמון (ממגורשי ספרד) **ר' יוסף יעבץ** מפרש אחרת.

בפירושו לתהלים (לג, א) הוא עונה לשאלה זאת שישנו הבדל בין אמונת התלמיד לאמונת הרב, בין אמונה מעורפלת הטמונה בלב בלבד, לאמונה הנסוכה על פניו של המאמין, המתבטאת בשמחתו ובשירה הזורמת מפיו בשפע רב.

והנה זה לשון **הרמב"ם**: "כי האמונה בה' והשמחה באותה האמונה, שני מצבים לא ייתכן שיסורו ולא ישתנו לעולם מכל מי שהושגו לו" (מור"נ ב/כט, וכן מפורש בזוהר ג, רלו: "חדוה אזדמנת ליה").

מכאן נוכל להבין משהו בענין המעמד הרם של שירת ישראל בים סוף בהשתפכות הנפש. חז"ל (מובא ברש"י) אמרו כי עוד יזכו לשיר שירה זו אחרי תחית המתים. ועיין ההוכחה לכך בדברי מהר"ל בביאור תיבת "אז" ("גבורות ה'", פרק מ"ז).

[ה] ישנה מחזוריות בהחדרת האמונה ללבבות. פעמים שהאדם באמת מאמין, אבל כעבור זמן מה הוא

נחלש מתחושה חיה זו. וכך **אמרו חז"ל**: "אמר ר' אבהו, אע"פ שכתוב כבר שהאמינו עד שהיו במצרים 'ויראמן העם', חזרו ולא האמינו כדכתיב "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך" (תהלים קו). כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה, היאך עשה משפט ברשעים - "ותאחז במשפט ידי" (דברים לב, מא), ושקע את המצרים בים - **מיד** "ויראמינו בה'", ובזכות האמונה שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה, "אז

ישיר" (שמו"ר כ"ג). (עיי' דברי ר"א בן הרמב"ם בפירושו לתורה, וכן "אור החיים" על פסוקנו, שפירשו מעין זה).

עוד שני פירושים מבני זמננו:

[1] הרב אהרן רבינוביץ מחדש לנו אופן ששי נוסף.

אמנם במצרים למדו בניי שהקב"ה מעניש כל עושק על מה שמצער את הבריות. אבל עוד לא הוכח להם שה' בחר בישראל לעם סגולתו. זאת ידעו רק ע"י פלאות קריעת ים סוף. כאשר מלאך המקטרג זעק "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז. מה נשתנו אלו מאלו?" (זהר ב/קע:), אזי נתגלה שה' בחר בישראל בעצם, לא בגלל אהבה התלויה בדבר (עיין מהר"ל, על אבות דף י"ג). אז ידעו שקשר עצום זה בין ישראל לבין אביהם שבשמים לא יינתק לעולמים, ואפילו אם ח"ו יחטאו. ועל אמונה זו אמרו שירה.

[2] **אדמו"ר מסוכצ'וב** (ישם משמואל"י, פירוש להגדה של פסח דף קיג, ד"ה הים ראה וינס) שואל: מדוע ה' לא דרש מישראל

שיעשו איזו פעילות של מצוה כדי לזכות לקריעת ים סוף, ורק קבע "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון".

ובספר "שפת אמת" (על הגדה של פסח, ד"ה בצאת ישראל ממצרים) עונה:

"ועיקר העצה בעת צרה (היא) – לברר ולקבל רצון השי"ת בכל לב, ולהיות מצפה שיושיע השי"ת למען שמו, שיראָה גבורתו ית'. וז"ש 'התיצבו וראו את ישועת ה'" (יד, יג). והים הוא מרעיש תמיד יותר מכל הנבראים כנודע, ונעשה אבן דומם. כך היה בבני ישראל "תחרישון" - וזהו עיקר קריעת ים סוף".

ויש לצרף לכך דברי רבנו בחיי על פסוק "ה' ילחם לכם", כי כיון שראו במכת בכורות שה' בעצמו ובכבודו הוא המִפְּהָה, ועדיין רודפים אחריהם, אין כוונתם לנגדכם אלא כנגד השי"ת ע"כ. ולכן, "וראו את ישועת ה'" - כביכול שה' הוא הנושע.

כלומר שלושת המאמרים הנ"ל מלמדים שע"י שתיקתם של ישראל הם מביעים תלות גמורה בהקב"ה, ויודעים כי הוא לבדו הוא העושה בשביל הצלתם, ולא תלוי בשום פעילות מצדם, אלא למען כבודו ית'. ובכך חוזרים אנו לדברי מהר"ל ("ניצח ישראל", פרק י"א) שה' בחר באברהם אבינו מבלי שהקדים לו שום ציווי של מצוה. בחר בו בגלל רצונו ית'. ממילא לא יוכל לקלקל בחירה זו ע"י שום חטא שבעולם. וכן בענין צאצאיו. ועל זה, הנפש מתרוממת לומר שירה נרגשת ביותר, כי האמינו בסגולת עם ישראל.

מעלה רמה שיש באמירת שירה.

מהר"ל אמר ("גבורות ה'", פרק מ"ז) "אין ראוי לומר שירה לה', אלא ישראל הנקראים בניס להקב"ה". (ע"ע

מאמר חז"ל שמו"ר כג: "מיום שברא הקב"ה את העולם ועד שעמדו ישראל על הים, לא מצינו אדם שאמר שירה להקב"ה אלא ישראל"). דעה זו מפתיעה. הא כיצד נאמר שאף גוי בעולם לא אמר שירה?

והסביר מהר"ל: "כי העלול משתוקק אל עילתו" כלומר, השירה מבטאת רוממות הנפש של הכרת הנברא ההוא, עת שהתברר לו מאין הוא בא ולאן הוא שואף. והרי שאר יצורי העולם (חוץ מעם ישראל) חסרים ההכרה של קשר כזה, ולכן כלל לא שייך אצלם שירה נפשית כזו. אמנם הם מתבטאים בפיהם ומפזזים; אבל אין השירה ביטוי לאמונה צרופה וברורה שבלב הבוקעת החוצה. השירה שלהם אינה הבעה נפשית אלא הצגה כלפי חוץ. ויש קצת ראייה לכך.

לדעת רבי נחמיה (סוטה ל:): כל בניי יחד אמרו שירה, ולא שאמרו מלה מלה אחרי הוראת משה רבנו, אלא בבת אחת בא לדעתם כל סגנון אותה השירה, מצד רוממות מדרגת ישראל שהגיעו להשגה מסוימת. והרי אמרו חז"ל "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". ולכן המקרא מציין לנו אך ורק עשר פעמים בלבד שירה כזו (מכילתא בשלח, טו) והמספר 'עשר' תמיד מלמדנו רבות. וזהו עומק מאמרים: "לא כל מי שהוא אומר שירה אומר, אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, בידוע שמוחלן לו כל עונותיו (!) ונעשה בריה חדשה". (מדרש תהלים, יח)

'אמונה' בא משרש 'אמן'. כמו "אומנת" המגדלת את הוולד, כמו "אומן" היוצר את הכלי.
רש"ר הירש מבאר ש"אמונה" היא פיתוח כח גלם היולי עד יהא לה צורה מחוטבת. כך המאמין בה' הופך את עצמו למצטרף לה', לנתלה בכל אמרותיו, למאמין לכל הבטחותיו. המאמין חדל מלחיות חיים מנותקים מהבורא אלא הוא כולו שואף להתאחד עם עשיית רצונו של הקב"ה. היא ההתמסרות המוחלטת לכל אשר יצוה ה'. האדם הוא "נאמן" למי שהוא בעצם "אמין".
(ואין לטעות ולהשתמש בביטוי זה "מאמין ל-" כי שם מדובר שמאמין במה שנאמר לו. אנו מתייחסים ל"מאמין ג'-" כלומר, תולה כל תקוותיו וסיכויי בזה העצם שמאמין בו).

מהר"ל האיר לנו אור גדול בנושא זה.
כאשר אברהם אבינו פקפק במתנת א"י: "במה אדע כי אירשנה?" ה' הענישו "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (נדרים לב.) ומה קשר בין החטא ועונשו?
כותב מהר"ל: "וזה בשביל כי השעבוד מורה על מיעוט המציאות. כי אשר הוא משועבד לאחרים הרי נתלה באחר, ואין זה נקרא 'מציאות' כיון שתלוי באחר. וכאשר היו ישראל מאמינים (בה') היו חזקי המציאות אשר אין ראויים אל השעבוד לאחרים ולהיות נתלים בזולתם. ולכן ישראל בשביל חוזק מציאות זה היו יוצאים לחירות. ודבר זה הוא ענין עמוק.... כי הדברים החומריים (הם) חלושי המציאות ומקבלים שנוי תמיד ואין חוזק להם. אבל מאחר שיש לו אמונה (בה') והוא דבר חזק שלא יהרהר אנה ואנה, הוא דבר אלהי ואינו גשמי". (גיבורות ה"י, סוף פ"ז)

וני"ל שזהו הנרמז במקרא "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד) - שהוא יחי' וחזק המציאות, וזהו יסוד כל התורה כולה. (רבנו בחיי, על שמות יד, לא, וכן מכות כד.)

והנה כאשר משה רבנו כעס במי מריבה, הענישו ה' "יען לא האמנתם בי". כותב מהר"ל: "כאשר אמר בדרך כעס (=כלומר, לא היה חזק-המציאות, להיות בלתי משתנה כדברים האמורים לעיל)... שאם היה חזק באמונתו בהקב"ה היה נוטה אל המעלה הנבדלת והיה עושה בשמחה ולא היה מתפעל לכעוס... כי האמונה מביאה לידי שירה ושמחה..." (שם).

ולכן "גדול העונה אמן יותר מן המברך" (ברכות נג.), כי המברך ברכה מתייחס אל ה"חפצא" בלבד. מה שאין כן העונה 'אמן' (והוא עצמו לא אוכל ולא נהנה מהחפצא ההיא) מאמין לבורא עולמים (המפעיל) שיצר וברא את ההטבה ההיא ("נתיבות עולם", עבודה פ"יא). ולכן אמנם המברך ברכה ולא כוון פירוש המלים, יצא ידי חובתו. אבל העונה 'אמן' ולא כיון, לא יצא כלל (שם).

רבנו בחיי האריך בנושא זה מאד (על שמות יד, לא), ומסיים: "כי ענין המאמין שהוא מוסר עצמו לה' ית' ובוטח בו ואינו סר מן ה' כלל לשום צד ודבק בו לגמרי". ולכן, כאשר אבותינו על שפת ים ראו את האויב מאחוריהם, מדבר שימון של נחש שרף ועקרב מימין ומשמאל, וחומת ים לפניהם, הטילו כל יתבם על הקב"ה "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".